

Anonimleştirilmi Makale - test1

M A K A L E

[KURUM ***] 2149-9446 | Cilt 06 | Sayı 13 | Eylül 2021 | Yapay Zekâ

Yapay Zekâ ve [KURUM ***] irade: Yapay [KURUM ***] iradenin imkânı¹

Mehtap DOĞAN*

Öz

Yapay zekâ çalışmalarının nihai amacı insan zihnini [KURUM ***]üyle yapay bir sistemde yeniden inşa

etmektir. İnsan zihni ise zekânın yanı sıra bilinç, duygulanım, karar verme, [KURUM ***] irade [KURUM ***]

açıklamasını yapmakta zorlandığımız öznel nitelikler barındırmaktadır. Bu sebeple, insan zihnine

edeğer bir yapay zekânın imkânını tartımak için bu niteliklere sahip olup olamayacağına dair

derin bir değerlendirme yapılması gereklidir. [KURUM ***] irade de insan zihnini [KURUM ***] bir hesap

makinesi olmaktan uzaklaştıran niteliklerin başında gelmektedir. Ancak [KURUM ***] iradenin hem varlığı

hem de tanım teorik ve empirik düzeylerde ele alınan önemli birer sorunsaldır. Eylemlerimizin ve

kararlarımızın [KURUM ***] irademizle gerçekleştirilmesine o [KURUM ***] eminizdir ki günlük hayatımızda irademizin

varlığını sorgulamaya [KURUM ***] gerek duymayız. Ancak hem klasik fizik hem de nörobilim, varlığından

şüphelenmediğimiz iradenin büyük bir yansılabileceğine dair güçlü saptamalarda bulunmaktadır.

Bu çalışmada, [KURUM ***] iradenin varlığı ve tanıma dair fiziksel ve fiziksel-olmayan teorik yaklaşımların

temel [KURUM ***] ortaya konulmuş, bu teorilerin yapay [KURUM ***] irade[KURUM ***] dair savunabilecekleri

muhtemel iddialar analitik [KURUM ***] aşı ile öngörölmeye çalışılmıştır. Sonrasında ise bilişsel [KURUM ***]lük

ve ontolojik [KURUM ***]lük ayrıma üzerinden yapay [KURUM ***] irade için alternatif bir [KURUM ***] aşı geliştirilmek

istenmiştir. Buna göre, yapay zekâ sistemlerinin [KURUM ***]lünün bilişsel seviyede mümkün olabileceği

ancak ontolojik olarak [KURUM ***] yapay [KURUM ***] başka bir deyişle bir “özne” olarak yapay [KURUM ***]

bahsetmenin ilkece mümkün olamayacağı iddia edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zekâ, [KURUM ***], [KURUM ***] irade, Determinizm, [KURUM ***],

[KURUM ***]

*Dr. Ö. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Felsefe Bölümü, [EMAIL ***]

Doğan, M. (2021). Yapay Zekâ ve [KURUM ***] irade: Yapay [KURUM ***] iradenin imkânı . TRT Akademi , 6 (13) , 788-811 .

DOI: 10.37679/trta.969912

¹Bu makale, 7-8 Ekim 2020 tarihlerinde düzenlenen Nörobilim, Hukuk, Psikoloji ve Ötesi Sempozyumunda

sunulan bildirinin genişletilmiş ve geliştirilmiş hâlidir.

Derleme Makale

Gelişim Tarihi: 11.07.2021

Kabul Tarihi: 23.09.2021

0000-0002-7209-1082 DOI: 10.37679/trta.969912

[KURUM ***] 2149-9446 | Volume 06 | Issue 13 | September 2021 |
Artificial Intelligence

Artificial Intelligence and Free Will: The possibility of

Artificial Free Will

Mehtap DOĞAN

Abstract

The ultimate goal of researches on artificial intelligence is to reconstruct the human mind in

an artificial system. The human mind involves many subjective qualities such as consciousness,

decision-making, affection, free will together with intelligence. Therefore, in order to discuss

the possibility of artificial intelligence equivalent to human mind, it is necessary to discuss the

possibility of these subjective qualities in artificial systems. Free will is one most important

properties of human mind differentiated from complicated calculator. Nevertheless, both the

existence and the description of free will are huge problematics in theoretical and empirical

status. In daily life, we are sure concerning freedom of our actions

and decisions; hence, we

are never need to be skeptical about the existence of our will.
However, both classical physical

theories and neuroscience have strong evidences about the idea that
free will is just an illusion.

In this study, by analyzing physicalist and anti-physicalist theories
on the description and

existence of free will, it is tried to predict their viewpoints on
artificial free will. Then, it is tried

to develop an alternative approach to artificial free will by the
distinction between ontological

and cognitive free will. Thereafter, it is claimed that the free will
in artificial intelligence systems

is possible only in cognitive level; ontologically free systems are
not nomologically possible.

Keywords: Artificial Intelligence, Philosophy of Mind, Free Will,
Determinism, Compatibilism,

Incompatibilism

Review Paper

Recieved: 11.07.2021

Accepted: 23.09.2021

790

Mehtap DOĞAN

Akıl sahibi varlıkların [KURUM ***] [KURUM ***], [KURUM ***],

doğanın zorunluluğu altında oldukları ama bu aynı eylemler, aklı sahibi öz-

neyle ve bu öznenin sadece akla göre eylemde bulunma yetisiyle ilgilerinde

[KURUM ***]dürler (Kant, 2015: 99).

1. Giriş

Yapay zekânın ortaya çıkışındaki en temel motivasyon insan zekâsının taklit edil-

mesidir. Yapay zekâ, insanın tarih boyunca her zaman farklı biçimlerde de olsa var

olan kendine benzeyen varlıklar üretme hayalinin ulaştığı en son noktadır. İnsan

artık yapay zekâ ile birlikte yalnızca bedensel olarak kendisine benzeyen ya da

kendi bedensel iş gücünü azaltmak için kullandığı makineler yapmak değil aynı

zamanda zihinsel olarak kendisine benzeyen ve kendi zihinsel iş gücünü de azalta-

ca makineler üretmek istemektedir. İnsanın hayal gücünün ve teknoloji üretme

kapasitesinin en önemli ürünlerinden olan yapay zekâ, bir diğer yönüyle de insa-

nın yaptığı “zekâ gerektiren” işleri yapabilen makineler ya da bilgisayarlar geli-

tirmek için araştırma yürüten çalışma alanına da verilen isimdir. Ancak “zekâ”

kelimesinin bu alan içerisindeki kullanımı, insanın “hesap yapabilme, analiz

etme, akıl yürütme yeteneği” olarak bilinen sözlük anlamlarından daha geniş bir

içeri■e sahip oldu■unu vurgulamak gereklidir. Hem yapay zekâ uygulamalar■n■n

hem de bir çal■ma alan■ olarak yapay zekân■n ba■lang■çtaki ve de günümüzdeki

hedefleri yaln■zca insan■n hesap yapabilme ya da ak■l yürütme yetene■ini taklit

etmekle s■n■rl■ de■ildir. Bundan fazlas■ olarak yapay zekâ, insan■n zihinsel yetisini

tümüyle taklit etmeyi ve hatta yeniden üretmeyi amaçlamakt■r. Yapay zekân■n

kavram olarak ilk kez kullan■ld■ ve yapay zekân■n ba■ms■z bir ara■t■rma alan■

olarak ilk kez görüldü■ü 1955'te John McCarthy, Marvin Minsky, Nathaniel Ro-

chester ve Claude Shannon taraf■ndan "Yapay Zekâ Yaz Ara■t■rma Projesi" ba■l■-

■yla sunulan metinde de aç■kça görüldü■ü üzere yapay zekâ alan■ yaln■zca insan

zekâs■n■n matematiksel bir modellemesini yapmay■ amaçlayan bir alan olarak

kurgulanmam■t■r. Söz konusu proje metninin giri■ bölümündeki ■u cümleler ya-

pay zekâ ara■t■rmalar■n■n amac■n■n geli■mi■ hesap makineleri üretmekten çok

daha fazlas■ oldu■unu aç■kça ortaya koymaktad■r:

[KURUM ***], New Hampshire'da, 1956 yaz■nda, yapay zekâ [KURUM ***] 2

ayl■k, 10 ki■ilik bir çal■ma yap■lmas■n■ teklif ediyoruz. Çal■ma, [KURUM ***]

lerinin veya zekânın başka özelliklerinin prensipte, bir makinenin taklit edebileceği

derecede ayrıntı olarak tarif edilebileceği kestiriminden yola çıkacaktır. Makinelerin

dili kullanmalarının, soyutlamalar yapmalar ve kavramlar oluşturmalarının, şu anda

yalnızca insanlara özgü [KURUM ***] düşünülen problemleri çözmelerinin ve kendilerini ge-

liştirmelerinin nasıl sağlanabileceğini bulmak üzere araştırmalar yapılacaktır. Dikkatle

seçilmiş bir bilim insanı grubunun bir yaz boyunca bu problemler [KURUM ***] birlikte çalış-

Cilt 6 / Sayı 13 / Eylül 2021

Yapay Zekâ ve [KURUM ***] made: Yapay [KURUM ***] madeinin imkânı

791

masının önemli [KURUM ***] sağlayacağını düşünmekteyiz. (McCarthy, Minsky, Roches-

ter ve Shannon, 1955, s.2).

1955'ten bu yana yapay zekâ çalışmalarıının geldiği nokta ve son yıllarda hızla

gelişen yapay [KURUM ***] teknolojisi birlikte düşünüldüğünde hedeflenenin aslında

yapay bir insan zihni üretmek [KURUM ***] söylenebilir. Zihin ise zekânın yanı-

sıra bilinç, irade, duygulanım, karar verme, öz-farkındalık gibi berimsel ve sem-

bolik olarak taklit edilebilmesi zor olan “öznel” niteliklere sahip [KURUM ***] [KURUM ***] unsuru

kendisinde barındırmaktadır.

Bilgisayarlar, makineler, dijital aletler ve de robotik teknoloji geliştikçe, insana ait

niteliklerin her birisinin bu yapay sistemlerde [KURUM ***]

sorular giderek daha anlamlı bir hâl almaya başlamıştır. Klasik bilgisayarlar bizle-

re [KURUM ***] programlanmı, kurallar onu programlayan insana ve

doğa yasalarına ait berimsel makineler olarak görünseler de makine [KURUM ***]si,

kuantum bilgisayarlar ve konulan insans robotlar gibi teknolojik gelişmeler insa-

na dair her türlü niteliğin yapay sistemlerde de üretilebilmesi olasılığının sorgula-

maya açmıştır. İnsan zihnine dair bilinmeyen unsurlar çözüldükçe ve makinelerin

bilimsel kapasitesi insana yaklaştıkça, insan ve yapay sistemler arasında yaptığımız

keskin ayrımların ve her ikisinin tanımlarına çizdiğimiz koyu çizgilerin bulanıkla-

maya başlayacakça, giderek zekilenen ve [KURUM ***]laan bilgisayarların kendi

kararlarının almaları, duygu durumları, [KURUM ***] seçimler yapmaları, bilinçli olarak ad-

landrabilimleri ve dahası benlik sahibi olmaları artık yalnızca kurgusal düzeyde

değerli teorik olarak da tartışılan ihtimaller olarak göze çarpmaktadır. Kuşkusuz in-

[KURUM ***] diğer öznel nitelikleriyle birlikte [KURUM ***] irade de makinelerin evrende

sahip olabileceği role yönelik aydınlatıcı unsurlardan olacaktır.

[KURUM ***] seçimler yapabilen ve [KURUM ***] kararlar veren [KURUM ***] makinelerin varlığı insan

kontrolünden bağımsız yapay zekâ sistemleri anlamına gelmektedir. [KURUM ***] yapay

zekâ sistemleri yazılımları ile sınırlı [KURUM ***], hedeflerini güncelleyebilen ma-

kineler olacaklardır. [KURUM ***] yapay zekâ sistemleri ile ilgili kaygı duyulmasının en

önemli sebebi; [KURUM ***] anlamda motivasyona ve [KURUM ***] sahip oldukla-

rında, onların motivasyonları anlayamayacak ve kararlarını tahmin edemeyecek

olmamıdır (Yonck, 2019, s. 298). Buna karşılık, [KURUM ***] iradenin insandaki varlığına

dair [KURUM ***] uzlaşım bir görüş yokken, [KURUM ***] yapay sistemlerdeki varlığının imkân-

na dair öngörülerde bulunmak [KURUM ***] kolay olmayacaktır.

Kendimize içsel [KURUM ***]ımız bize doğrudan, seçim yapma ve karar verme yeteneği-

mizin [KURUM ***]nu; dünyayı ve [KURUM ***]ki olayları şekillendirme ve etkileme gücü-

müzün [KURUM ***]nu hissettirir. Eylemlerimiz, davranışlarımız ve

dolayısıyla hayatımız-

Cilt 6 / Sayı 13 / Eylül 2021 792

Mehtap DOĞAN

zamanın kontrolünün bize ait [KURUM ***]na sorgusuz bir güvenimiz vardı.
Eylemlerimizin

ve seçimlerimizin bize bağlı [KURUM ***]na; zira başka türlü
davranma, başka seçimler

yapma ya da [KURUM ***] daha farklı kararlar alma şansımız [KURUM
***]na dair örtük ve de-

vamlı inancımız, eğer [KURUM ***] düşünmezsek, “Bu seçim gerçekten
bana mı ait?”

sorusunu sormamıza asla müsaade etmez. Bu inanç, “[KURUM ***] irade”
inancıdır. Bu

hususla, [KURUM ***] iradenin varlığını [KURUM ***] başlamak [KURUM
***] doğrudan görünme-

yecektir. Ancak [KURUM ***] iradenin varlığına dair birbirini
yanıltan ve bir sonuca

ulaşmamız görünen tartışmalar, “[KURUM ***] irade vardı.” ya da
“[KURUM ***] irade yoktur.”

yargılarımıza neyi bildiğimizden [KURUM ***] neye inandığımızla
ulaştığımız doğrular nite-

liktedir. Çünkü tam tersi bir [KURUM ***] açış, doğrudan kendimizi
davranış ve eylemle-

rimizin sahibi hissettiren bu inancın yanı sıra bir inanç [KURUM ***]nu
iddia etmektedir.

Kendimize içeriden değil dışarıdan baktığımızda ya da öznel değil
nesnel bir [KURUM ***]

açış ile yaklaştığımızda tüm kontrolün bizde [KURUM ***]nu yadsayan

bir portre ile kar-

■ ■ la ■ abiliriz. Dü ■ ü nce tarihi, [KURUM ***]mizin [KURUM ***]ni -tanr ■ ,
kader, do ■ a yasalar ■ ,

psikolojik faktörler, toplumsal süreçler, genetik yatk ■ nlar, beyin
aktiviteleri, hor-

monlar, elektro-kimyasal süreçler, ekonomik faktörler vs.- bir[KURUM
***] farkl ■ de ■ i ■ kene

dayand ■ ran teorileri ayn ■ anda bar ■ nd ■ rmaktad ■ r. [KURUM ***]
irademizin varl ■ ■ ■ na dair

inanc ■ m ■ z ■ ve buna benzer kendimize dair içsel ç ■ kar ■ mlar ■ m ■ z ■ bir
kenara b ■ rakt ■ -

■ ■ m ■ zda, kendimizi [KURUM ***]ki nedensellik ili ■ kilerinin iç erisinde
s ■ radan bir yere

sahip, [KURUM ***] yasalar ■ n ya da fiziksel olaylar ■ n zorunlu sonucu
olan, dav-

ran ■ ■ lar ■ kendi [KURUM ***] de ■ il de ba ■ ka bir yerden kontrol edilen
bir varl ■ k olarak

görmemiz mümkündür. ■ nsan [KURUM ***]l ü ü [KURUM ***] dü ■ ü nen
bir[KURUM ***] insana göre öz-

gür irade problemi, dünyanın ■ n bizi bilmedi ■ imiz bir biçimde
■ ekillendirdi ■ ini fark

etti ■ imizde ba ■ lar (Kane, 2002, s.5). Çünkü bu fark edi ■ , benlik
alg ■ m ■ z ya da ben

hissimiz ve bununla birlikte [KURUM ***] [KURUM ***]muz inanc ■ ile
ç eli ■ ik bir görüntü sun-

maktad ■ r. [KURUM ***] ise [KURUM ***] iradenin varl ■ ■ ■ n ■ inkâr etmek,
benli ■ i

bir yan ■ lsama olarak kabul etmek ya da determinizmi reddetmek gibi
farkl ■ yakla-

■ ■ mlar benimsenmektedir.

Bununla birlikte son yıllarda büyük gelişme kaydeden nörobilim de [KURUM ***] irade

[KURUM ***] inancımızın bir yanılsama [KURUM ***]na dair dikkat çekici ve-

riler ortaya [KURUM ***]. Özellikle Libet ve ekibinin 1983 yılında yayınladıkları veri-

lerle [KURUM ***] irade tartışmaları büyük oranda teorik düzlemde empirik düzlemde

kaymıdır. Bugün Libet deneyi olarak isimlendirdiğimiz çalışmada, deneklerden

karar verdikleri ya da istedikleri anda kollarını hareket ettirmeleri istenmi ve bu

[KURUM ***] hareketleri EMG, beyin hareketleri EEG cihazlarıyla ölçülmüştür; sonuç

olarak da deneyin karar verdiği ya da istediği sandığından ortalama 300ms

önce, en az da 150 ms önce beyin ilgili bölgesinin aktive [KURUM ***] gözlen-

Cilt 6 / Sayı 13 / Eylül 2021 Yapay Zeka ve [KURUM ***] irade: Yapay [KURUM ***] iradenin imkânı

793

miştir ([KURUM ***], 1983, s. 623). Libet'in kendisi daha sonra bu deneyin tek başına

[KURUM ***] iradenin yanılsama olacağına dair kesin bir [KURUM ***] söylemiyse

de [KURUM ***] bu çalışması, karar verme olayının biz daha farkında olmadan bilinç dışı

süreçlerle beyinde gerçekleşmi [KURUM ***]na yönelik empirik

araştırmaların sayısının

artırılmaktadır.

Libet'in açtığı yolda Daniel Wegner ve Thalia Wheatley [KURUM ***] [KURUM ***]bağka bir deneyde de, "[KURUM ***] iradenin yalnızca kırmızı rengi görme gibi bir de-

neyim [KURUM ***]" ve eylemi gerçekleştirenin "ben" [KURUM ***]m hissinin bir yanığından

ibaret [KURUM ***] iddiasına dayalı olarak önce eylemi gerçekleştirdikimiz, sonra bu

eylemi yapmaya karar verdikimizi düündüğümüz öne sürülmüştür (1999, 480-

490). Buna göre aslında bizler yaptığımız şeyleri kararlarımız neticesinde yapıyoruz-

ruz; bir şeyi yaptıktan sonra kendimize buna karar verdikimizi söylüyoruz (Reese,

2020, s.249).

Aynı iddiayı devam ettiren çalışmalar içerisinde en etkileyici olanlardan bir tanesi

ise John-Dylan [KURUM ***]'e aittir. [KURUM ***]'in çalışması Libet deneyinin belirsizliklerin-

den daha uzaktır ve beyin görüntüleme tekniği olarak EEG'den daha gelişmiş bir

yöntem olan fMRI kullanır; [KURUM ***] deneyini "yeniden yapılandırılmış Libet Dene-

yi" olarak tanımlar ([KURUM ***], 2011, s.11). Deneklerin karışmasına 500 m/s'de bir rast-

gele deşilen harflerin [KURUM ***] bir ekran konulmuş, [KURUM ***] sol elle kullanılmak

üzere iki düğmeden birisine [KURUM ***] fMRI cihazına bağlıyken karar

verdikleri an■

belirlemeleri ve bu anda hangi harfi gördüklerini not etmeleri istenmi■tir. [KURUM ***]

Libet deneyinden farklı olarak harflerin rastgele olmas■ ile deneklerin sistematik

tercih yapma ihtimalleri en aza inmektedir ve deneklerin basacakları buton be-

yin hareketlerine göre önceden tahmin edilebilmektedir ([KURUM ***], 2011, s.11-12).

Dolayısıyla [KURUM ***]'e göre, ki■i karar vermeden daha önce nedensel etki süreci

beyinde tamamlanmaktadır; ki■i daha karar■nın bilincinde de■ilken her ■ey be-

yinde olup bitmektedir. Böyle bir beyin i■leyi■i içerisinde [KURUM ***] [KURUM ***] yer yoktur.

Nörobilime ait bu ve benzeri bulgular kimi gruplarca [KURUM ***] iradenin varlığını ar-

tık tartışmaya gerek bile olmayan bir yanılgı [KURUM ***]nu doğrulasa da teorik dü-

zeyde [KURUM ***] irade tartışmaları hâlen devam etmektedir. [KURUM ***]

ifade etti■i gibi: “■çimize baktığımızda bir saatin mekanik hassasiyetiyle veya bir

gezegenin yörüngesiyle aynı şekilde i■lev gördüğümüzü hissetmeyiz. Bizim his-

settiklerimiz canlılık, irade, niyet, güdü ve hırstır.” (220, s. 251). ■u bir gerçektir ki

[KURUM ***] iradenin varlığını kabul eden ya da etmeyen hemen hemen hiç kimse [KURUM ***]

iradesi varm■ gibi hissetti■ini inkâr etmez. [KURUM ***] iradeyi zor

ve kadim bir felsefi

problem hâline getiren de bu histir.

Cilt 6 / Sayı 13 / Eylül 2021 794

Mehtap DOĞAN

[KURUM ***] iradenin varlığına dair [KURUM ***] açmazı, bilimsel veriler [KURUM ***] dünya görüşü-

müz, inançlarımız ve çeşitli ön [KURUM ***]. Dolayısıyla-

la yapay [KURUM ***] irade [KURUM ***] dair sunulacak her görüşün arkasında da [KURUM ***]

irade teorilerinde [KURUM ***] gibi belli varsayımlar olacaktır. Bu varsayımlar da iki

önemli soru etrafında şekillenmektedir: “Evrenin bileşenleri nelerdir?” ve “İnsan

nedir?”. İlk soruyu en genel anlamıyla iki şekilde cevaplayabiliriz: “Evren yalnızca

fiziksel şeylerden oluşur.” ve “[KURUM ***] fiziksel olmayan şeyler de vardır.” İkinci

soruya da aynı şekilde iki genel cevap verilebilir: “İnsan makinedir.” ve “İnsan

makineden fazlasıdır.” Bu bağlamda, bu çalışmanın ikinci bölümünde [KURUM ***] irade

problemi “Evren yalnızca fiziksel şeylerden oluşur.” ve “İnsan makinedir.” varsa-

yımlarıyla şekillenmiş olan fizikalist yaklaşım ekseninde ele alınacaktır. Üçüncü

bölüm ise bu varsayımlara karşıt olarak “[KURUM ***] fiziksel olmayan şeyler de var-

dır.” ve “İnsan makineden fazladır.” aksiyomların kabul eden anti-fizikalist yak-

laşımlara ayrılmıştır. Bununla birlikte, ele alınan yaklaşımların yapay [KURUM ***] iradeyi

hangi ölçüde olanaklı ya da olanaksız kıldıklarına dair değerlendirmeler her bağlamda

ayrı ayrı yapılacaktır. Son bölümde ise yapay [KURUM ***] irade sentezci bir yaklaşımla

[KURUM ***] edilerek probleme alternatif bir [KURUM ***] açışları önerilecektir.

2. [KURUM ***] İrade Problemine Fiziksel Yaklaşımlar

[KURUM ***] irade probleminin en önemli kaynaklarından bir tanesi determinist görü-

tür¹. Determinizmin temel tezi; her olayın, belli koşullar ve nedenlere göre belir-

lendiğidir. Koşullar ve nedenler sabit kaldıkça süreç, olayın değişimi kansızdır.

Başka bir deyişle belirlenmiş bir olayın meydana gelmesi, o belirlenim koşulların-

da kaçınılmazdır; belirlenim, mutlak zorunluluktur. Determinizmin en klasik tanım-

ları Laplace’de (1749-1827) görmemiz mümkündür:

Evrenin şimdiki durumunu, [KURUM ***] geçmişinin etkisi ve geleceğinin sebebi olarak

düünebiliriz. Eğer bir anlık, belirli bir anda, [KURUM ***] tüm güçleri ve doay

oluşturan tüm öğelerinin konumlarını bilseydi ve bu anlık, bu bilgiyi [KURUM ***] edebi-

lecek [KURUM ***] büyük olsaydı; evrenin en büyük parçalarının

hareketinden en [KURUM ***]. Böyle bir akı

için hiçbir şey bilinmez olmaz ve gelecek de tıpkı geçmi gibi gözünün önünde

belirirdi (1995, 2).

Determinizm, [KURUM ***] [KURUM ***] karışık olurdu u tehditle [KURUM ***] ayn [KURUM ***] felsefi

ve bilimsel bir problematik olarak ele alınması na temel teşkil eder. Her olayın be-

1

Determinizmin, kaderci, teolojik, psikolojik, fiziksel ya da bilimsel, mantıksal vs. bir [KURUM ***] formu bulunmaktadır. Bu çalışma-

da yalnızca fiziksel determinizm ele alınmaktadır.

Cilt 6 / Sayı 13 / Eylül 2021 Yapay Zekâ ve [KURUM ***] irade: Yapay [KURUM ***] iradenin imkânı

795

lirlenmi [KURUM ***] ve insan [KURUM ***]nin [KURUM ***] [KURUM ***] öncüllerinden hareket-

le, insan [KURUM ***]nin belirlenmi [KURUM ***] sonucuna ulaşan akıl yürütme, insanda

[KURUM ***] iradenin varlığını olanaksız kılar. Özellikle 19. yüzyılda Newton fiziğinin yük-

seliyle kendisine güçlü bir dayanak bulmuş [KURUM ***] evren görüşü, ilk

[KURUM ***]ta iradenin varlığını için bir alan sağlamamakta ve [KURUM ***] irade ile çelişik bir gö-

r n m sunmaktadır. Determinist anlay  a göre ba lang c  ve sonu önceden belir-

lenmi , birbirine sebep-sonuç ilişkisi içerisinde ba lı  olgular dünyasının içerisinde

bulunmaktayız. Newton'un determinizm anlay  n  [KURUM ***] daha ileri götürerek, [KURUM ***]

kat  bir şekilde evrensel nedenselliği savunan Laplace' n da ifade ettiği gibi yuka-

r dan holistik bir gözle bakabilecek biri geçmiş, şimdi ve geleceği görebilir çünkü

 u anda meydana gelen her bir olay zamanın ilk an ndan itibaren belirlenmiştir

(1995, s. 2). Dolayısıyla bu belirlenmiş olaylar zinciri içerisinde insan [KURUM ***]nin

insanın [KURUM ***] iradesinden kaynakland  n  söylemek mümkün değildir.

Kat  determinizmin iradeyi yok sayan [KURUM ***] a  s n n herkes [KURUM ***] görüş birliği

ile kabul edilmesi mümkün olmam  t r. Bu sebeple, evrendeki fiziksel determiniz-

min varl    inkâr edilmeden, [KURUM ***] [KURUM ***] yer açmak adına bir[KURUM ***] farklı yaklaşım

 ne   km  t r. Zira [KURUM ***] iradenin varl   n n ink r , insanın kendisini evrende ko-

numland rd    yere büyük zarar vermekte ve insan  makine ile e de er bir varl  k

hâline getirmektedir.  nsan n yalnızca mekanik bir varoluşa sahip [KURUM ***]nu savu-

nan kat  determinizmden kaçınmak için determinizm ile [KURUM ***] iradenin  at  ma-

dünyanın savunan görüşlerin yanı sıra determinist tezin yanlılıklarının öne süren farkları

[KURUM ***] açılımları geliştirilmiştir. [KURUM ***] irade probleminin [KURUM ***] de-

terminizm-[KURUM ***] irade çelişkisi [KURUM ***] kurulu değildir. Determinizmi kabul etme-

yeniler [KURUM ***] gibi, determinizm ile [KURUM ***] iradenin çatışmadığının savunan görüşler

de mevcuttur. Tartışmalar takip etmek adına [KURUM ***] irade problemini oluşturan

sorular tek tek ele alınarak genel bir çerçeve çizilmesi sağlanabilir.

1- Determinizm doğru mudur?

2- Determinizm doğruysa [KURUM ***] irade ile bağdaşır mı?

2.1. Determinizm Doğrudur, [KURUM ***] irade ile Bağdaşmaz

“Determinizm doğrudur, [KURUM ***] irade ile bağdaşmaz.” tezi klasik fiziğe dayalı [KURUM ***]

açışının bir uzantısıdır. Bu [KURUM ***] açışına göre, “Her doğal olay meydana gelişindeki

durumların veya fiziksel koşulların toplamı [KURUM ***] niteliksel olarak belirlenir.”

(Loewenstein, 2018, s.293). Her sonuç olarak her olayın bir sebebi vardır. Bu da

demektir [KURUM ***] bulmak istediğimizde yapmamız gereken şey yalnızca parça-

ları toplamaktır. Parçaların haricinde hiçbir şey evrendeki düzene etki edemez;

tüm moleküllerin izlediği belirli bir yol vardır ve bu yolun dünyasına

çıkmadan hare-

Cilt 6 / Sayı 13 / Eylül 2021 796

Mehtap DOĞAN

ketlerine devam ederler. Klasik fizik [KURUM ***] açılışının temeli olan Newton fiziği tama-

men belirlenimcidir. Newton fiziğinin önemli bir sonucu şudur ki belirli bir anda

evrendeki nesnelerin her birine etki eden tüm kuvvetler ile bu kuvvetlerin konum

ve hızları biliniyorsa nesnelerin hareketleri kuramsal olarak tam bir şekilde sonsu-

za [KURUM ***] hesaplanabilir (Halpern, 2017, s. 28).

Buna göre, insan ve [KURUM ***] de moleküllerinin izlediği yolun dikkatine çalışacak

fazladan bir niteliğe sahip değildir. Dolayısıyla, belirlenmiş bir yapı olan insan bey-

ninde, [KURUM ***] iradenin varlığını kanıtlayacak hiçbir özellik mevcut değildir.

[KURUM ***] irade [KURUM ***] tartışmaların birçoğunda determinizmin, [KURUM ***] [KURUM ***] yer b-

rakmadığına dair güçlü iddialarda bulunulmaktadır. William James, evrendeki her

olayın belli bir nedene bağlı [KURUM ***], bu nedenlerin doğası yasaları [KURUM ***] belirlen-

miş [KURUM ***] bir düzen içerisinde [KURUM ***] [KURUM ***] yer olmadıklarını savunan görüşü, kader,

[KURUM ***] iradenin esareti, zorunluluk gibi kavramlar■ kullanmaktan kaç■nmayan kat■-de-

terminizm (hard-determinism) olarak adland■r■r (2014, s. 149). [KURUM ***] (in-

compatibilism) olarak bilinen bu yakla■m, determinizm ile [KURUM ***] iradenin tan■mlar■

gere■i bir arada bulunamayacaklar■ görü■ünü benimsemektedir. Buna göre, bir bi-

reyin [KURUM ***] [KURUM ***]nu söyleyebilmek için gerekli [KURUM ***], determinizmin temel

teziyle çeli■ir görünmektedir. Determinizm do■ru kabul edildi■inde, [KURUM ***] iradenin

varl■■n■ yads■yan yakla■mlar■n ba■l■ca iddialar■n■ öyle s■ralayabiliriz:

1- Alternatif olas■l■klar■n varl■■■ [KURUM ***] irade için zorunlu ko■uldur. Ancak evrende

alternatif olas■l■klara yer yoktur; her olay■n bir [KURUM ***] ve ■art■ vard■r, ayn■ ■artlar-

da farklı bir eylemde bulunabilme olas■l■■ yoktur. Nedensellik kural■, [KURUM ***]lu olas■-

l■klar■n varl■■■na imkân tan■maz.

2- Eylemlerimiz do■a yasalar■n■n ya da evrenin ilk var [KURUM ***] andan itibaren mey-

dana gelen olaylar■n bir sonucudur. Ne do■a yasalar■n■n kontrolü ne de biz var ol-

madan önce ya■anan olaylar■n kontrolü bize aittir. Bu demektir ki [KURUM ***]mizin

kontrolü bizde de■ildir.

3- Bir kişii davranışlarılarından, o davranışa neden [KURUM ***], değerler ya da inanç-

lar gibi tüm etkenler tamamen ona aitse sorumlu olabilir. Ancak determinizme

göre [KURUM ***]miz ya da davranışlarımız daha biz doğmadan önce meydana gelen

olayların ürünüdür ve dolayısıyla bizim dikkatimizde olan, kontrol edemeyeceğimiz

nedenleri vardır. Bu sebeple, [KURUM ***] için yer bırakmamakta-

dır (Tononi, 2013, s. 167-168).

“Determinizm doğrudur, [KURUM ***] irade ile bağdaşmaz.” varsayımına sahip birisinin

yapay sistemlerin [KURUM ***] irade sahibi olup olamayacağı sorusuna vereceği cevap

Cilt 6 / Sayı 13 / Eylül 2021 Yapay Zekâ ve [KURUM ***] irade: Yapay [KURUM ***] iradenin imkânı

797

[KURUM ***] açıklar. Determinist [KURUM ***] [KURUM ***]lülüne hiçbir şekilde yer yoktur. İnsanın öz-

gür olmadıkları bir [KURUM ***], robotların ya da makinelerin de [KURUM ***] olamayacağı [KURUM ***]

açıklar. Ancak yine de makinelerin [KURUM ***]lülü insan [KURUM ***]lülüünden bağımsız ola-

rak değerlendirilirse, onların programlandıkları andan itibaren determinist bir i-

leyiye sahip [KURUM ***]nu söylemek mümkündür. Bilgisayarlar belirli komutları takip

eden belirlenimli makinelerdir; mantık fiziksel bir versiyonu olarak ele alınabilir-

lecek bilgisayarlar mantık [KURUM ***] kesin ve net “0” veya “1” durumlarına sahiptir

(Walsh, 2020, s. 84). O hâlde, “Bir bilgisayarın [KURUM ***] irade sahibi olması mümkün

müdür?” sorusu kolaylıkla “[KURUM ***].” olarak cevaplanabilecek bir soru gibi görün-

mektedir.

Gele[KURUM ***] yapay sistemler belli girdi-çıkış ilişkilerine dayalı olarak çalışmaktadır

ve hangi girdiye hangi çıkışı verecekleri programlandıklarından itibaren bellidir.

Buna göre, klasik olarak programlanmış bir sistemin [KURUM ***] irade sahibi olacağını

iddia etmek güçtür. Ancak bazı mazc yaklaşımları savunanlar, bunun da ötesinde,

öğrenebilen, seçimler yapabilen ve [KURUM ***] bilinç sahibi olan bir makineye [KURUM ***] öz-

gürlük atfetmeyeceklerdir. Bu [KURUM ***] açısından göre, böyle bir makinenin davranışları

bilinçli bile olsa doğa yasalarına göre belirlenmiştir ve o makine daha yapılmadan

önce tüm eylem ve seçimleri bellidir. Dolayısıyla, insanın hiçbir koşulda [KURUM ***] ira-

de sahibi olamayacağını savunan bazı mazc deterministlere göre, bir makine

de ne [KURUM ***] [KURUM ***] ve gelişimi olursa olsun [KURUM ***] olamaz; yapay zekâ sistemle-

rinde [KURUM ***] irade mümkün değildir.

2.2. Determinizm Yanlıtlar, [KURUM ***] irade Vardır

[KURUM ***] teorilerin birçoğu determinizmi doğrudan kabul ettiklerinden dolayı,

[KURUM ***] iradeyi yok saymaktadır. Ancak öte yandan, [KURUM ***] iradenin varlığını kesin

[KURUM ***]nu ve [KURUM ***] iradenin varlığını determinizmi yanlıladıkları savunan yakla-

şımlar da mevcuttur. [KURUM ***]lükçü (libertarian) olarak adlandırılan bu yaklaşımların

bazıları, [KURUM ***] bir eylem ya da kararın bir [KURUM ***] [KURUM ***]; bazı

[KURUM ***]lükçü [KURUM ***] açılar da [KURUM ***] bir eylemin ya bir [KURUM ***]nin olmadığının ya da

diğer olayların belirlenmemişi olarak o eyleme neden [KURUM ***]nu iddia etmekte-

dirler (Clark, 2002, s.356). Bu [KURUM ***] açısının [KURUM ***]indeterminist)

bir evren görüşüne yaslandığı gözden kaçırılmamalıdır. [KURUM ***], [KURUM ***]

olayların doğaya yasaları ve diğer olaylar [KURUM ***] belirlenmişi [KURUM ***] tezini kabul

etmemektedir. [KURUM ***]lükçü başta mazcılar savunanlar, evrenin indeterminist ol-

duğunu ve evren indeterminist [KURUM ***] için [KURUM ***] [KURUM ***]muza dile getirmektedir.

Ancak savundukları indeterminist görüşün kaynağı, evrene düalist değil, determi-

nizmde [KURUM ***] gibi fizikalist yaklaşımdır.

Mehtap DOĞAN

Determinizmi reddeden fizikalist [KURUM ***]lükçülerin, fiziksel [KURUM ***] bulduğu en

büyük dayanak [KURUM ***] fiziğidir. [KURUM ***] tasviriyle [KURUM ***] fiziği, indeterminiz-

mi fiziksel dünyanın içerisinde dâhil etmiştir. Buna göre, atom altı parçacıkların

hareketleri kesin olarak tahmin edilemez, belirlenimci kurallarla açıklanamaz;

yalnızca olasılıkla açıklanabilir. [KURUM ***] fiziğinin evrensel belirlenimcilik için bir

açmaz oluşturduğu açıktır. Ancak atom-altı seviyede geçerli olan olasılığa dayalı

sistemin nasıl olup da makro seviyede insan davranışına etki ettiği hususu tartış-

malıdır. Bu sebeple belirlenimci olmayan [KURUM ***] irade teorileri, [KURUM ***] fiziğinin

[KURUM ***] iradeyi açıklamak için tek başına yeterli bir temel oluşturmadığını düşünce-

siyle eleştirilmektedir. Bu eleştiriler, kavramsal temelleri hâlâ tartışılan [KURUM ***]

fiziğinin belirlenmemiş olayların nasıl olup da [KURUM ***]lülüğe katkıda bulunduğuna

dair pozitif bir açıklama getirilmeden, [KURUM ***] iradenin varlığına ulaşılamayacağına

ileri sürmektedir ([KURUM ***], 2010, s. 28). [KURUM ***] fiziğinin bize gösterdiği inde-

terminist evren modeli, Newton fiziğine ek olarak evrene olasılıklar

dâhil etmek-

tedir. Ancak olasılıkların üzerinde [KURUM ***] irademizin bir etkisi [KURUM ***]’nu gösterecek

yeterli bilimsel veri bulunmamaktadır. Olasılıkların varlığına tek bağına [KURUM ***]’ira-

denin bir kanıt olarak ele almak eksik bir yaklaşımdır. Çünkü olasılıkların kendisi

de yine doğa yasalarına benzer olarak bize bağı ve bizim kontrolümüzde değildir.

Bu açıdan bakıldığında, determinizm ile uyumlu olmayan [KURUM ***] iradenin indeter-

minizm ile uyumlu kabul edilmesi zor görünmektedir. Zira indeterminizmin ka-

bul ettiği belirlenmemi olayların meydana gelmesi ya da gelmemesi tesadüfidir;

rastlantısal olaylar da fail dâhil kimsenin kontrolü altında değildir (Kane, 2002, s.

23). Bu durumda, belirlenmemi olayların varlığına dayanarak failin [KURUM ***]’lülüğü

kabul etmek geçerli bir çıkarım olarak görünmemektedir. Ek olarak, insan davran-

ının makro seviyede belirlendiği ve makro seviyedeki ([KURUM ***] ve bedeni)

indeterminizmin ihmal edilebilir [KURUM ***] da kuantum fiziğinin [KURUM ***] iradeyi açıkla-

yabileceği iddiasına karşıt olarak iddia edilmektedir.

[KURUM ***]’lükçü yaklaşımın, [KURUM ***] [KURUM ***] [KURUM ***] açıklasın, yapay [KURUM ***] [KURUM ***] dair [KURUM ***]

açışın da kesin olarak göstermektedir. Bu yaklaşıma göre, [KURUM ***]’lünün kaynağı

olaslıklardır ya da başka bir deyişle belirlenmemi olayların varlııdır. Bir eylem,

seçim ya da davranışın [KURUM ***] olması için o eylem, seçim ya da davranışın [KURUM ***]-

nin doğa yasaları ya da başka eylemler [KURUM ***] belirlenmemi [KURUM ***]. [KURUM ***]lükçü yaklaşıma göre, [KURUM ***] fiziği bu türden belirlenmemi olayların

varlığına dair bir dayanak oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu yaklaşımın [KURUM ***] kabul

edeceği yapay sistemler olasıklara sahip olmalıdır. Günümüzde kullandığımız

bilgisayarlar ya da yapay zekâya dayalı uygulamalar, belirlenmi (deterministik)

bir yapıya sahiptir. [KURUM ***] düündüğümüz programlar da bu seçimleri,

Cilt 6 / Sayı 13 / Eylül 2021 Yapay Zekâ ve [KURUM ***] irade: Yapay [KURUM ***] iradenin imkânı

799

seçim yapabilmek üzere programlandığından yapmaktadırlar. Dolayısıyla, gele-

[KURUM ***] algoritmaya dayalı sistemlerde [KURUM ***] iradeden bahsetmek “[KURUM ***]lük inde-

terminizmi gerektirir.” tezini savunanlar için mümkün değildir. Fakat bu yaklaşım,

indeterminist bir [KURUM ***] indeterminist bir bilgisayar mümkün görecektir. Kuan-

tum bilgisayarların inşası da bu görüşe destek sağlamaktadır. [KURUM ***] bilgisayar-

lar, bugün bizim kullanılmamıza sunulmamı olsa da geliştirilmeleri yönünde ciddi

çalışmalar söz konusudur. Örneğin, [KURUM ***] bir süre önce Sycamore isimli klasik

bilgisayarın 10.000 yılda çözebileceği problemi 200 saniyede çözen kuantum i-

lemcisini ürettiğini duyurmuştur ([KURUM ***], 2009, s. 505-510). Klasik bilgisayarda

bir bit 0 veya 1 değerine sahip olabilirken kuantum bilgisayarlar, 0 ve 1'i aynı

anda içeren kubitlerden oluşmaktadır. Bu da kuantum bilgisayarların, bir girdiye

her durumda aynı çıktıyı vermeyeceğini göstermektedir. Prensipde bir kuantum

bilgisayar eş zamanlı olarak birden fazla durumda olabilir ve böylece eş zamanlı

olarak birden fazla görevi yerine getirebilir (Loewenstein, 2018, s.309). Dolayısıyla-

la [KURUM ***]lükçü yaklaşıma göre, [KURUM ***]lu olasılıklara sahip ya da alternatif durumlara

sahip olarak adlandırabileceğimiz kuantum bilgisayarların [KURUM ***] [KURUM ***] sahip

olabileceğini söylemek mümkündür.

Fakat indeterminizmin [KURUM ***]lünün kaynağı [KURUM ***] tezine getirilen itirazlar, yapay

sistemlerin [KURUM ***]lülü meselesinde de geçerliliğini korumaktadır. [KURUM ***] bilgi-

sayarların, klasik bilgisayarlardan farklı olarak olasılıklara sahip bilişsel yapışın,

nasıl olup da onları [KURUM ***] olarak nitelendirmemizi

gerektireceğini net olarak ortaya

[KURUM ***]. Katı deterministlerin eleştirisi, [KURUM ***]
bilgisayarların bilgi

ileme süreçlerinde var olan olasılıkların, onların bir program
[KURUM ***] belir-

lendikleri gerçeğini deiktirmeyeceği yönünde olacaktır. Ayrıca,
indeterminizmin

insan kontrolünün dışında olan rastlantılara dayanmasının, [KURUM
***] irade için bir

gerekçe sunamayacağı itirazı yapay sistemler için de geçerli bir
[KURUM ***] gö-

rünmektedir. İndeterminist bir yapay sistem, rastlantısal olaylar
içerdiği için öz-

gür sayılamaz [KURUM ***] sistemin kendisi [KURUM ***] kontrol
edilemez.

[KURUM ***] [KURUM ***] irade, tanım gereği, olayların ya da [KURUM
***]n kontrolüne sahip

olmay gerektirir.

2.3. Determinizm Doğrudur, [KURUM ***] irade ile Bağdaştır

[KURUM ***], farklı formlarda savunulabilen bir yaklaşımdır:

a- Determinizm doğrudur ve bizim [KURUM ***] olmadığımızı göstermez
ancak biz [KURUM ***]

değiliz.

b- Determinizm doğrudur ve bizim [KURUM ***] olmadığımızı göstermez
ancak [KURUM ***]

olup olmadığımızı ispatlanamaz.

Mehtap DOĞAN

c- Determinizm doğrudur ve biz [KURUM ***]üz.

d- Determinizm doğrudur ve biz [KURUM ***]üz; bizim [KURUM ***]lüğümüz determinizmin

doğruluğunu gerektirir.

e- Determinizm doğru olsun ya da olmasın, biz [KURUM ***]üz.

f- Determinizm doğru değildir ve biz [KURUM ***]üz; determinizm doğru olsaydı da öz-

gür olurduk.

g- Determinizm doğru değildir ve biz [KURUM ***] değiliz. [KURUM ***] ve

[KURUM ***] irade bağdaştırmaktadır ([KURUM ***], 2010, s. 5).

Bu farklı formlar arasından, bağdaştırıcılık denildiğinde ilk akla gelen determiniz-

min doğru [KURUM ***] ve buna rağmen [KURUM ***] [KURUM ***]muzdur. Dolayısıyla fazladan bir

açıklama yapılmadıkça, bağdaştırıcılığın klasik tezi, “Determinizm, [KURUM ***] iradenin

varlığına bir engel teşkil etmez. Determinizm ile '[KURUM ***] irade vardır.' önermesi

aynı anda doğrudur.” [KURUM ***]. Bu tez kendisine farklı argüman-

larla destek bulmaktadır. Fakat bu argümanların hemen hepsinde ortak olan hu-

sus, [KURUM ***] iradenin yeniden tanımlanması ve yorumlanması [KURUM ***] kurgulanması

olmalarıdır. Thomas Hobbes, David Hume ve John Stuart Mill [KURUM ***] da sa-

vunulan klasik bağdaştırıcı, [KURUM ***]lünü istediğimizi ya da seçtiğimizi yapma gücü

olarak ele alır. Örneğin, Hobbes'a göre insanlar, yalnızca kendi kararlarını verebilir-

diklerinde [KURUM ***]dür; kendi kararlarını verebilmek ise ancak irademizi, arzularımız ya

da yönelimlerimizi engelleyen şeylerin [KURUM ***] (akt. Kane, 1996:

10). Buna göre, insan eylemini engelleyen bir engel var olmaması [KURUM ***] is-

tediğini yapabiliyorsa [KURUM ***]dür. Eylemlerimizin çeşitli nedenlere dayalı olarak be-

lirlenmesi olması, o eylemi isteyerek gerçekleştirdiğimiz gerçeğine antitez oluştur-

maz. Fakat [KURUM ***] iradeyi, [KURUM ***] gücüne indirgeyen böyle bir tanım;

[KURUM ***] iradeyi alternatif olasılıklara sahip olma ya da başka türlü de eyleyebilme

gücü şeklinde ele alan sonuç argümanı (consequence argument) karışmasında zayıf

bir duruma sahip görünmektedir. Sonuç argümanı şöyle ifade edilebilir:

Eğer determinizm doğruysa her olay, üzerinde kontrol sahibi olmadığımız doğa

kanunlarının ve uzak geçmişteki olayların sonucudur. Kontrolünün bizde olmadığı

bir nedene bağılı olarak meydana gelen hiçbir şeyin kendisinin kontrolü de bizde

değildir. Bu sebeple, eğer determinizm doğruysa, [KURUM ***]miz ve düşüncelerimiz

de dâhil olmak üzere meydana gelen hiçbir şeyin kontrolü bizde değildir. Bunun,

düşündüğümüz ya da yaptığımız hiçbir şeyin, bize olan ya da bizimle olan hiçbir

şeyin, tıpkı piyanistin her vuruşunda piyano telinin titremesi gibi, başka türlü ol-

mas mümkün değildir (Kapitan, 2002, s.127).

Cilt 6 / Sayı 13 / Eylül 2021 Yapay Zekâ ve [KURUM ***] irade: Yapay [KURUM ***] iradenin imkânı

801

Bu argüman [KURUM ***]mizin farklı şekillerde gerçekleşme olasılıkları, bu eylem-

lerimizin nedenleri olan geçmiş ya da doğa yasaları değil, tirmenin mümkün

olmadığını ileri sürerek yadsıtmaktadır. Buna göre, [KURUM ***]miz, kontrolü bizde

olmayan ve dolayısıyla asla değiştiremeyeceğimiz geçmiş olayların ve doğa yasa-

larının kaçınılmaz sonucudur.

Başta diğer düşünürler sonuç argümanı [KURUM ***] cevaplamaya çalışmak-

tadılar. İlk cevap, [KURUM ***] iradenin anlamını koşullu olarak yorumlamaktadır. Bir

eylemi gerçekleştirmede [KURUM ***] olmamış demek, “İştediğimiz için o eylemi ger-

ekleştirdik.” demektir. Bu anlamda [KURUM ***] iradenin, “Eğer isteseydik, başka türlü

davranabilirdik.” ĩeklinde bir koşula yönelik olarak ele alındışında determinizm

ile çelişkili olmayacaşı iddia edilmektedir. Bu iddia, [KURUM ***] iradenin koşullu bir an-

lama sahip olmasın [KURUM ***], geçmişi ya da doşa yasaların deşilirtmeye gerek

kalmadan [KURUM ***] eylemden söz edilebileceğini ileri sürmektedir (Kane, 2002, s.

15). Ancak başdaşmaz [KURUM ***] aışı, “Eğer isteseydik, başka türlü davranırdık.”

İeklinde koşullu bir tanımın determinist evrende [KURUM ***] iradenin varlışına yer aa-

caşın kabul etmez. Zira determinist görü başka türlü davranmayı istemeyeceği-

[KURUM ***] olmasın gerektirmektedir.

[KURUM ***] iradenin koşullu [KURUM ***]inin sonuç argümanın bertaraf etmekte yetersiz kal-

dışın düşünen başdaşlılardan Harry Frankfurt, [KURUM ***] iradeyi determinizm için-

de konumlandıramamızın sebebinin alternatif olasılıklar prensibi [KURUM ***]na

ışaret etmektedir. [KURUM ***] göre, “determinist [KURUM ***] alternatif olasılıklara

yer olmadışı, bu yüzden de [KURUM ***] iradenin var olamayacaşı” grğ, determi-

nizmin [KURUM ***]lu olasılıklara olanak tanınmasın açışından deşil;

[KURUM ***] iradenin alterna-

tif olasılıkları zorunlu olarak gerektirmemesinden ötürü yanlıtır (1969, s. 829).

Bu hususta tartışılmasın gereken [KURUM ***] iradenin varlığı değil, alternatif olasılıklar

prensibinin kendisidir. [KURUM ***] göre, alternatif olasılıklar prensibi yanlıtır çün-

kü bir insan başka türlü yapmak için bir alternatifi olmasa [KURUM ***] [KURUM ***]nden

ahlaki olarak [KURUM ***]. Bu iddiasının sonradan Frankfurt-tipi örnekler olarak

adlandırılan örneklerle desteklemeye çalışılan [KURUM ***] göre, bir insanın farklı

türden davranma eğilimi olmadıkça için öyle davranması ya da başka bir şey yapma

olasılıkları bulunmadıkça için yapması [KURUM ***] şeyi yapması [KURUM ***] [KURUM ***] olmadıkça gös-

termez. Frankfurt-tipi örneklerden birisini şöyle özetleyebiliriz:

Jones, Amerikan seçimlerinde Demokrat Parti ya da Cumhuriyetçi Parti için oy

kullanmaya karar verecektir. Bu esnada, Demokrat Parti lehine çalışılan bir beyin

cerrah Jones'un farkına varmadan beynine bir cihaz yerleştirmiş ve Jones'un

beynini görüntülemektedir. Eğer Jones Demokrat Partiye oy vermeye karar ve-

irse bu cihaz yalnızca görüntülemeye devam edecek ve karar verme sürecine

Mehtap DOĞAN

müdahale etmeyecektir. Fakat eğer Jones oyunu [KURUM ***] yana kullanmaya karar verirse, bu cihaz beyne müdahale edecek ve Jones'un oy tercihini

Demokrat Parti lehine kullanmasını sağlayacaktır. Çeşitli değerlendirmelerden

sonra Jones oyunu Demokrat Partiye verme kararı alır ve oyunu kullanır; cihazın

karara hiçbir müdahalesi olmamıştır (Fischer, 2002, s. 282).

Bu örnekte, Jones'un Demokrat Partiye oy vermek durumunda yapabileceği hiçbir şey

yoktur. Çünkü aksi yönde bir karar almak istediğinde [KURUM ***] beynindeki cihazın mü-

dahalesiyle yine Demokrat Partiye oy verecektir. Ama burada oyunu kendi isteği

ile Demokrat Partiden yana kullanmaktır, cihazın hiçbir müdahalesi söz konusu

değildir. Bu sebeple, alternatif olasılıkların [KURUM ***]cihaza rağmen Demokrat

Partiye oy verme eyleminde [KURUM ***] ve ahlaki olarak sorumlu görünmektedir. O

hâlde, [KURUM ***] irade için alternatif olasılıkların varlığı zorunlu bir koşul değildir ve

alternatif olasılıklar prensibi yanlıştır. Zira iddia budur ki bir insan farklı türlü dav-

ranma şansına sahip olsa da yine istediği gibi davranacaktır, başka bir şey yapma

olaslıklar bulunduğunda da istediğini yapacaktır (Frankfurt, 1969, s. 837). Dola-

yısıyla, [KURUM ***] iradeyi mümkün kılın alternatif olasılıkların varlığını değil istediğini

yapabilme yetisidir.

Modern bağdaştırıcılık burada ele alamadığımız [KURUM ***] [KURUM ***] farklı argümanla deter-

minist bir [KURUM ***] [KURUM ***] iradenin mümkün [KURUM ***]nu savunmaya devam etmek-

tedir. Ancak bu argümanların hepsinin bu çalışmada tartışılmaya açılması konu-

muzu sonuçlandıramamız gerektiğinden mümkün değildir. [KURUM ***] üzerinde durmamız

gereken konu bağdaştırıcı [KURUM ***] irade yaklaşımının, yapay [KURUM ***] yönelik çizeceği

çerçivedir. Bu sebeple, bağdaştırıcılığın en genel hâliyle, [KURUM ***]lülü “istediğim gibi

eylemde bulunabilmek” olarak tanımladık ve istediğim gibi eylemde bulundu-

um takdirde, eylemimin nedenlerinin belirlenmesi olmasının benim [KURUM ***] irade-

me engel olmayacağını öne sürdüğünü göz önüne alarak yapay sistemlerde [KURUM ***]

irade[KURUM ***] dair bağdaştırıcıların potansiyel görüşleri hakkında değerlendir-

me yapabiliriz.

Klasik bilgisayarların determinist yapıda oldukları daha önce de vurgulamıştık.

Bu sebeple, determinist bir yapıya sahip olan herhangi bir yapay

sistemin [KURUM ***]-

lüğünden bahsedilecekse kuşkusuz ki determinizm ve [KURUM ***] iradenin bir arada

bulunabileceğini savunan bakancağırcıların bu iddia için en uygun zemini sağlamakta-

dür.² Zira ba■da■rc■l■k, yapay zekâ ile [KURUM ***]l■ün tan■mlar■
gere■i çeli■memesini

sa■layan yegâne [KURUM ***] aç■s■d■r. Ba■da■rc■l■n "■nsan
istedi■ini yapt■■ ölçüde öz-

gürdür." iddiası yapay sistemler için düñündüñde, "Makine istediñi yaptı"

2

[KURUM ***] irade sahibi makineleri ba[da]rc[] yakla[]m temelinde mümkün gören bir [KURUM ***] aç[s] için bkz. Zambak, A. (2018).

“Free Will and Artificial Intelligence”. MetaZihin: Yapay Zekâ ve [KURUM ***] (2): 167-181.

Cilt 6 / Say 13 / Eylül 2021 Yapay Zekâ ve [KURUM ***] ■rade: Yapay [KURUM ***] ■radenin ■mkân■

803

ölçüde [KURUM ***]dür.” ■eklinde bir iddiaya dönü■ecektir. [KURUM ***] istedi■ini yapmak ifa-

desi arzu ettiğini yapmak gibi bir duygu durumuna baskılanırsa yapay sistemlerde

[KURUM ***] dair yeni bir sorunla kar■■■■la■■■■r. Bu sorunun bir ad■■m
ötesin-

de de duyguların varlığını konu mamız mümkün kılın bilinçli [KURUM
***]in varlığını

tartıma açılmı olur. Ancak burada gözden kaçırılmaması gereken husus şudur

ki çalınmamızın başında da belirttiğimiz üzere başdaşarcı yaklaşımın arka planında

diğer fizikalist [KURUM ***] açılımlarında da [KURUM ***] gibi [KURUM ***] var olan her şey fizikseldir

ve insan gelişimi bir makinedir. varsayımları yer almaktadır. Dolayısıyla, başda-

şarcılık için duygular da bilinç [KURUM ***] niteliklerdir. Dolayısıyla, duygulara ya da

bilinçli [KURUM ***]e sahip bir makine başdaşarcılık için mümkündür [KURUM ***]

varlıkları nasıl fiziksel gelişimi bir makinede de aynı şekilde var olabilirler. O

hâlde, başdaşarcılık; istediğini yapan makineler inşa ettiğimizde, bu istekleri prog-

ramları [KURUM ***] belirlenmi olsa bile, bu makinelerin [KURUM ***] [KURUM ***]nu iddia

edecek ve bunun gerçekleşmesinin önün[KURUM ***] bir engel bulunmadığını ileri

sürecektir.

3. [KURUM ***] şadeye Fiziksel Olmayan Yaklaşımlar

[KURUM ***] [KURUM ***] fiziksel yaklaşımlar, [KURUM ***] iradenin doğasından ziyade varlığını tar-

tım konusu olarak ele almaktadır. Bunlardan katı-determinizm [KURUM ***] iradenin

varlığını tamamen reddederken başdaşarcı yaklaşımlar ahlaki sorumluluk prob-

leminden kaçınmak için [KURUM ***] [KURUM ***] determinist evren içerisinde bir yer açma

çabası içerisinde. [KURUM ***]lükü yaklaşımların esas problemi ise indeterminizmi öz-

gür iradenin varlığını gerekçe göstererek temellendirmektir. Her üç yaklaşımda da

[KURUM ***] [KURUM ***] verilen bir [KURUM ***] değildir.

[KURUM ***] [KURUM ***] irade [KURUM ***] inancımızların en temel kaynağı eylem-

lerimiz ve davranışlarımızı eyleme gücümüzün [KURUM ***]nü düzenlemektir.

[KURUM ***]lük, nasıl eyleyeceğimizin kontrolünü sağlama kapasitesi olarak [KURUM ***]-

mizi belirleyen bir güçtür (Pink, 2004: 105). Fakat elle tutulmayan bir kavram olan

[KURUM ***]lük belirleyici bir rol atfetmek, fizikalist evren anlayışının içerisinde [KURUM ***] müm-

kün görünmemektedir. [KURUM ***] iradenin eylem ve kararlarımız üzerinde belirleyici

bir gücü [KURUM ***]nu söylemek, daha geniş bir perspektiften, zihinsel durumlarımızın

fiziksel durumlarımızı etkilediğini söylemek olacaktır. Bu ise zihinsel ve fiziksel olmak

üzere iki ayrı ontolojik gerçekliği varsaymak anlamına gelmektedir.

[KURUM ***] irade problemine düalist yaklaşımda [KURUM ***], baka-

ka bir deyişle öznel [KURUM ***]lerimizin, [KURUM ***] iradenin kaynağı [KURUM ***]nü iddia et-

mektedir. Bu hususta, fenomenal bilincin ontolojik olarak fiziksel olana indirgenip

indirgenmeyeceği zihin felsefesinin temel tartışma konularından

birisidir. Onto-

Cilt 6 / Say 13 / Eylül 2021 804

Mehtap DOĞAN

lojik olarak beyne indirgenemeyecek bir bilinç yaklaşımını savunmak
üçüncü ki

[KURUM ***] irademizin [KURUM ***]mizin belirleyicisi [KURUM ***]nu
iddia etmek için güçlü bir

temel sağlamaktadır (O'Connor, 2004, s. 116). Fenomenal bilincin
ontolojik in-

dirgenemezliğini savunmak, öznel [KURUM ***] ile nesnel beyin
aktiviteleri arasında

kapanmayacak bir açıklama boşluğunu³ [KURUM ***]nu varsaymaktadır. Bu
sebeple, öz-

gür irade de fenomenal bilincimizin bize sunduğu bir içsel gerçeklik
olarak nesnel

terimlerle açıklanamaz görünümüdür. [KURUM ***] kabul edilen düalist
[KURUM ***] açış, zi-

hin ve bedeni başlımsız gerçeklikler olarak ele alan töz düalizmi
olabileceği gibi;

fiziksel bir töz olan bedenin fiziksel ve zihinsel olmak üzere iki
farklı niteliğe sahip

[KURUM ***]nu varsayan nitelik düalizmi de olabilir. Ancak her iki
türden [KURUM ***] açmazlar ile yüzleşmeyi gerektirmektedir. Zihin
ve bed-

ni başlımsız varoluşlar olarak kabul etmek, bu iki tözün nasıl
birbiriyle etkileşime

girdiğini sorgulayan klasik zihin-beden problemine bir [KURUM ***]
geliştirmeyi

gerekmektedir. Ayn■ ■ekilde, zihinsel ve fizikselin ayn■ tözün farklı nitelikleri ol-

du■unu kabul etmek [KURUM ***] bedeninin nasıl zihinsel niteliklere neden [KURUM ***]

sorusuna cevap vermeyi gerekli k■lmaktad■r. Fakat hem töz düalizminin etkile■im

problemi hem de nitelik düalizminin zihinsel nedensellik problemi ne felsefi ne

de bilimsel aç■dan çözümlenebilmi■ de■ildir.

Bu çal■■madaki odak nokta, bu yakla■■mlar■n yapay irade için çizecekleri çerçeve

olacaktır. Öncelikle ■unu belirtmeliyiz ki düalist yakla■■mlar■n temelinde insan■n

makineden fazlas■ [KURUM ***] varsay■m■ yatmaktadır. [KURUM ***] irade de insan■ makine-

den farklı k■lan niteliklerden bir tanesidir. Dolay■s■yla düalist [KURUM ***] aç■s■nda, yapay

[KURUM ***] iradenin imkân■na yer bulmak [KURUM ***] mümkün görünmemektedir. Özellikle

töz düalizmi, zihne atfetti■i ba■■ms■z ontolojik statü ile tamamen fiziksel olan bir

makinede zihinden ve zihinsel niteliklerden bahsetmenin önünü tamamen ka-

patmakta ve yapay [KURUM ***]lü■ü ne mant■ksal ne de ilkece mümkün görmektedir.

Ancak zihinsel niteliklerin, [KURUM ***] beyin süreçlerinden belirdi■ini savunan bir

tür düalizm için, yapay [KURUM ***] irade mant■ksal olarak mümkündür.

[KURUM ***] irade sahibi bir makine ayn■ [KURUM ***] fenomenal bilinç

sahibi de olacaktır.

Dolayısıyla eğer fenomenal bilinç sahibi bir makine oluşturulabilirse bu makine-

nin [KURUM ***] irade sahibi olması da mümkün kılınabilir. Fiziksel olmayan yaklaşımların

birbirinden ayrı ele aldığımız fenomenal bilinçli durumlar ile fiziksel nitelikler arasında-

daki ilişkinin doğasına dair kesin bir kavrayışa sahip değiliz. Bu yaklaşımlar, insan

3

Joseph Levine fiziksel nitelikler ve bu fiziksel niteliklerin [KURUM ***]i arasında kapatılamayacak bir “açıklama gediği” old-

uğunu iddia eder. Bu iddiayı dayandırdığımız temel, acının beyindeki fiziksel korelasyonları ile acının [KURUM ***]inin doğaları

gereği birbirinden farklı [KURUM ***]dur. Bu sebeple, bilincin tüm fiziksel korelasyonları bilinse [KURUM ***] bu, [KURUM ***]in kendisini

açıklamak için yeterli olmayacaktır. Bkz. Levine, J. (1983). “Materialism and Qualia the Explanatory Gap” Pacific Philo-

sophical Quarterly (64): 354-361.

Cilt 6 / Sayı 13 / Eylül 2021 Yapay Zekâ ve [KURUM ***] irade: Yapay [KURUM ***] iradenin imkânı

805

beyninin nöral haritası tamamlansa, bilişsel süreçler [KURUM ***]üyle ortaya konulsa

[KURUM ***] fenomenal [KURUM ***]in doğasına bir açıklama getirilemeyeceğini iddia etmek-

tedir. Ancak fenomenal durumların ortaya çıkmasının fiziksel süreçlerle açıklanması-

yanlış demek; bizi, “Yapay sistemlerde fenomenal bilinç mantıksal olarak mümkün

değildir.” iddiasına götürmemektedir. Fenomenal durumların ortaya çıkmasının fizik-

sel süreçlerle açıklanamayız demek; bize yalnızca fiziksel süreçlerin fenomenal

durumların doğasının açıklamak için yetersiz [KURUM ***]’nu söylemektedir. Fenomenal

durumların doğasının nasıl açıklanacağına dair bir yöntem sunmamaktadır. Bili-

sel ve nöral modellemesi tamamlanan bir yapay sistemde –ne şekilde ve hangi

amaçlarda [KURUM ***]’nu bilemesek de- fenomenal bilinçli durumların oluşması hâlâ

ihtimal dâhilindedir. Dolayısıyla yeterince gelişmiş bilişsel niteliklere sahip ya da

beynin birebir modellemesiyle oluşturulmuş bir yapay sistemde, fenomenal bi-

linçin ortaya çıkması ve buna bağlı olarak [KURUM ***] iradenin ortaya çıkması mantıksal

olarak mümkündür. Ancak bu ortaya çıkması rastlantısal olacak ve fiziksel süreçlerin

ne şekilde fenomenal durumlara yol açtığını ve [KURUM ***] iradenin ne şekilde ortaya

çıkmasını açıklayamayacaktır.

4. Sonuç Yerine: Alternatif Bir Yapay İrade Yaklaşımı Önerisi

[KURUM ***] irade, en genel ifadeyle, bizzat seçim yapma ya da karar verme yeti-

si olarak tanımlanabilir. Yazılımlar ya da algoritmalar ile sınırlı olan kapalı sis-

temlerde [KURUM ***] seçim yapma yetisinin varlığı söz konusu değildir. Başlıca karar

[KURUM ***] aynen [KURUM ***] başlıca motivasyonlara ya da belirlenmemiş hedeflere

sahip olmayı gerektirir. Hedefleri baştan belirlenmiş hiçbir yapı [KURUM ***] iradesi ile

eylemde bulunamaz. İnsanda [KURUM ***] iradenin varlığına olan inancımızın en önemli

gerekçelerinden bir tanesi de zaten insanın belirli olmayan hedefler geliştirmesi

yeti ile birlikte belirli olmayan motivasyonlara sahip olmasıdır. Karmaşık yapıya

sahip öznel olarak biz insanlarda davranış, [KURUM ***] ve hedeflere dayanır; he-

defler belli değildir.

Buna göre, yapay [KURUM ***] sistemlerin hedef ya da motivasyon bakımından esneklik-

lerinin değerlendirilmesi bu sistemlerde iradenin varlığını denetlemek için yararlı

bir yöntem olarak ele alınabilir. [KURUM ***], yapay sistemleri teleolojik/ereksel es-

nekliklerine göre Sabit Kontrol Yapılar, Öğrenen Yapılar ve Hedef Üreten Yapılar

-Teleolojik Olarak Açık Sistemler olarak sınıflandırılır (2007, s. 186).

[KURUM ***] teknolojik gelişmişlik düzeyinde, kullanılmakta olan yapay zeka sistem-

lerinin büyük çoğunluu önceden belirlenmi bir hedefe ulaşmak üzere olu-
tu-

bulmu algoritmalara dayalı olarak çalışmaktadır. Sabit Kontrol
Yapılar olarak ad-

landırılmı bu sistemlerin hedefleri ve bu hedeflere nasıl
ulaşacakları önceden

Cilt 6 / Sayı 13 / Eylül 2021 806

Mehtap DOĞAN

belirlenmiştir ve yapılarındaki hiçbir şey [KURUM ***]lerinden
etkilenmez. Dolayısıyla

bu sabit yapıların [KURUM ***] irade sahibi oldukları iddia etmek
mümkün değildir.

Hesap makinesi, termostat, içecek otomatları gibi girdi-çıkış
ilişkisiyle çalışırlar

makinenin tamamı sabit kontrol yapılarının basit örnekleri olarak
ele alınabilir.

1986 yılında [KURUM ***] mühendislerinin yürüten bir robot yaratma
projesiyle ortaya

[KURUM ***] ise sabit kontrol yapılarının en gelişmiş
örneklerindendir. [KURUM ***] sabit algoritma ile çevresiyle
etkileşime giren [KURUM ***], çevresini sınırlar

ölçüde sahip [KURUM ***] kodlar ile tanımlanmakta; farklı bir fiziksel
çevrede farklı nesne-

lerle ilişkisi kurması gerektiğinde yazılımı güncellenmektedir. [KURUM
***] ayrıca öğren-

me yeteneği olan bir robot değildir; veri tabanından yararlanarak
kodlanmamıştır

çıkışları [KURUM ***] hedefler üretemediği gibi, hedefe giden yolları

değiştirme

ve güncelleme yetisine de sahiptir.

Sabit Kontrol Yapılarından daha gelişmiş yapay zekâ uygulamalarına sahip öğren-

me yapıları ise davranış temelli olup görevleri nasıl yerine getireceklerini öğren-

nebilirler. Yapay sinir ağlarına dayanan sistemler, bu tür yapıların en [KURUM ***] bilinen

örnekleridir. [KURUM ***] yapıları, özel bir hedefe ulaşmalarını istendiğinde sonuca

ulaşma yollarına kendileri karar vermekte ve yollar arasında seçim yapabilmek-

tedirler. Ancak hedefe ulaşmak için yeni yollar öğrenebilseler de hedef, görev ile

birlikte sisteme önsel [KURUM ***] hedef üretmeleri söz konusu de-

ğildir. Sadece tanımlanan hedefin farklı yollarını deneyebilirler. MIT'nin üretmi

[KURUM ***] Cog bir tür [KURUM ***] yapısıdır. Cog, teleolojik olarak kapalı bir yapı olarak,

verili olan hedef doğrultusunda [KURUM ***] ve hedefe giden farklı yolları deneyebil-

me yetisine sahiptir. Bu kapalılık, [KURUM ***] kendisi için yeni hedefler üretebilmesine

engeldir. Belli hedefler doğrultusunda çevresiyle ilişkisi kuran Cog, davranışlarını

çevresel etkilere göre seçebilmekte ve ilk defa karşılaştıkları durumlara [KURUM ***]

kabiliyeti ile adapte olabilmektedir ancak otonom olarak davranışta bulunma ve

karar verme yetisine sahip deildir. Bu baalamda, Cog oldukça geliimi bir bili-

sel kapasiteye sahip olmakla birlikte, insanın çevresi ile kurduu sosyal etkileimi

yerine getirebilecek bir robot deildir. Dolayısıyla Cog için tamamıyla [KURUM ***] irade

sahibi bir robot tanımlaması yapmak yanıla olacak olsa da en azından biliisel ola-

rak [KURUM ***] olma potansiyeline sahip bir robot [KURUM ***] söylenebilir.

4

Advanced Step in Innovative MObility.

5

[KURUM ***] ile ilgili bilgilere
<https://asimo.honda.com/asimo-history/> adresinden erişilmiştir.

6

Cog'a ait fiziksel özelliklere ve [KURUM ***] yeteneklerine dair bilgilere <http://groups.csail.mit.edu/lbr/humanoid-robotics-group/>

[cog/methodology.html](http://cog.methodology.html) ve
<http://www.ai.mit.edu/projects/humanoid-robotics-group/cog/overview.html>
adreslerinden

ulaşılmıştır.

Cilt 6 / Sayı 13 / Eylül 2021 Yapay Zekâ ve [KURUM ***] irade: Yapay [KURUM ***] iradenin imkânı

807

Teleolojik olarak [KURUM ***] üretebilen yapılar ise ilk iki sistemden farklı

olarak verilen görevi nasıl yerine getireceğini ve hedefin ne [KURUM ***]’nu öğren-

bilirler. İlk iki yapıdan [KURUM ***] daha fazla çevreyle etkileşim içerisinde bulunabilirler.

Çevrelerinden kopuk davranışlar sergilemezler; çevresel süreçlerin oluşumu ve

[KURUM ***]’lerinin arkasında dururlar ([KURUM ***], 2007,s. 188). Bu türden yapılar için

bugün için üzerinden [KURUM ***] yapılacak bir örnek bulunmamaktadır. Zira var [KURUM ***] ne [KURUM ***] gelişmiş [KURUM ***] yapılarına sahip olurlarsa olsunlar, belli

hedefler doğrultusunda eylemde [KURUM ***]. Ancak

yeni hedefler üretebilen yapıların oluşturulması için [KURUM ***] uzun bir zamana ihti-

yaç olmadıkça ve bu teknolojik aşamanın [KURUM ***] yakında aşılabacak [KURUM ***] yapay zekâ

araştırmacılar [KURUM ***] şekliyle dile getirilmektedir. Teleolojik olarak açık yapı-

ların inşası ya Cog gibi bilişsel olarak [KURUM ***] gelişmiş bir robotun [KURUM ***] teknikleri

ilerletilerek mümkün olabilir ya da en başından açık bir yapı inşa edilebilecek bir

algoritma geliştirilebilir. Teleolojik olarak açık yapıların inşası, bilişsel kapasitesi

gelişmiş, otonom kararlar alabilen, çevresiyle sosyal etkileşim kurabilen yapıların

oluşturulması anlamına gelecek; bu ise dar anlamda [KURUM ***] irade sahibi [KURUM ***] ya-

pay sistemlerin ortaya çıkması yönünde büyük bir adım olacaktır.

insanın davranış ve [KURUM ***] üphesiz ki çevresel, biyolojik, genetik, hormonal,

duygusal, kimyasal, nöral, bilişsel vs. bir [KURUM ***] etkene bağlıdır. Bu etkenler içerisinde

insanın sahip [KURUM ***] karar verme, seçim yapma ve problem çözme yeteneğinde

bilgi-işleme kapasitesinin büyük bir role sahip [KURUM ***] tartışılmalıdır. Karar ver-

me ve seçim yapma yeteneği, insanda [KURUM ***] iradenin varlığına dair gösterilen en

önemli gerekçelerdendir. Bu yetenek, in [KURUM ***] bilişsel yönüne aittir. Bugün

her ne [KURUM ***] insan zihnini bilişsel olarak modellemekten hâlen [KURUM ***] uzak olsak da

in [KURUM ***] bilişsel [KURUM ***] takdirde bilişsel yapımlar-

zın yapay sistemlerde yeniden inşasının önünde ilkesel ve mantıksal hiçbir engel

bulunmamaktadır. Evselci görüş, [KURUM ***] kuvvetli bir şekilde insanın bilgi-işleme sü-

reçlerinin [KURUM ***] yapısına rağmen yapay olarak modellenebilecek nitelikte ol-

duğunu savunmaktadır ([KURUM ***], 1998; Dennett, 1991; [KURUM ***], 1997; [KURUM ***], 2003).

Henüz pratikte uygulanamaması bu iddia, mantıksal ve teorik olarak çürütülebilir-

mi değildir.

Bilgisayarların sahip olabileceği/[KURUM ***] tahmin edilemez/yaratıcı seçimler yapma

yetiŖi “Go” oyununa dayalı bir örnekle kolayla anlaşılabılır. Go oyunu, 10397

değerlik hamle olasılıklarına sahip, karar verme yetisine dayalı olan dünyanın en zor

oyunlarından birisidir. Satranç oyununun (farklı hesaplamalara ait farklı hamle

sayıları bulunsa da) 10120 olasılıklar hamle içerdii düşünöldüğünde oyunun karma-

klık [KURUM ***] daha belirgin olacaktır. [KURUM ***] isimli program, “Go” oyununda,

Cilt 6 / Sayı 13 / Eylül 2021 808

Mehtap DOĞAN

belli kurallar çerçevesinde makine [KURUM ***]sine dayalı olarak dünya şampiyo-

nunu yenmiştir. Bunun [KURUM ***] [KURUM ***]’nun geliştircisi olan DeepMind şirketi,

[KURUM ***]’ya yüklenen en baştaki kurallar olmadan şifardan, [KURUM ***]iştirmeli [KURUM ***]

yöntemine dayalı bir [KURUM ***] [KURUM ***]Zero’yu oluşturmuştur (Yazılan

algoritma go algoritması değil, [KURUM ***]iştirmeli [KURUM ***] [KURUM ***].). [KURUM ***]-

Zero ise sadece [KURUM ***] algoritması değil [KURUM ***], AlphaGo’yu defalarca kez

yenmeyi başarmıştır. [KURUM ***]Zero’nun kodunda hangi durumda hangi hamleyi

yapacağına dair hiçbir girdi bulunmadığı göz önüne alındığında, bu programın

tüm kararların kontrolünün sadece kendisinde [KURUM ***],
hamlelerinin programcı-

s [KURUM ***] tahmin edilemez [KURUM ***] ve farklı durumlara farklı
hamlelerle karşı-

verdiği açıkça görülür. Fizikalist yaklaşımda [KURUM ***] iradenin
varlığından bahsedil-

mesi için gerekli koşullar olarak öne sürülen, alternatif
olasılıklara sahip olmak,

[KURUM ***]n kontrolüne sahip olmak, [KURUM ***]n belirlenmiş bir
nedene dayan-

masınıyor olmasın gibi özelliklerin hepsinin [KURUM ***]Zero'da var [KURUM
***]nu söylemek

yanlış olmaz. Fakat [KURUM ***]Zero'nun [KURUM ***]lülüğünün [KURUM
***] belirlemek önem-

lidir. [KURUM ***]Zero'nun [KURUM ***]lülüğü bu durumda yalnızca
bilimsel [KURUM ***]lülüdür. [KURUM ***]

[KURUM ***]lülük ile kastedilen, bilgi-ileme süreci ve sürecin
çöktürmelerinin belirlenmemi-

[KURUM ***]dur. [KURUM ***] yapışık ise kapalı ve sınırlıdır. Çünkü
[KURUM ***]Zero her ne [KURUM ***]

yaratıcı kararlar alabiliyor olsa da [KURUM ***]Zero yalnızca Go
oynamak ile sınırlı,

dar bir yapay zekâ uygulamasıdır. Dar yapay zekâ, belirli bir veya
birkaç görev

için programlanmış zekâ anlamına gelmektedir; böyle bir zekâ, belli
bir görev için

amaca yönelik yapılmıştır ve il odaklıdır (Frank, Roehrig ve Pring,
2019, s. 67).

[KURUM ***]Zero özelinde savunulan bu iddia, benzer algoritmalara
sahip tüm prog-

ramlar için yeniletirilebileceği gibi, bu programların yürütüldüğü

robotik yap-

lar için de geçerlidir. Bir bilgisayar programı, bir makine ya da bir robot öğrenerek

yazılımcısının ona verdiği kodların dâhilinde, bağımsız olarak tahmin edilemez ve

yaratıcı kararlar alabiliyorsa [KURUM ***] bilişsel olarak [KURUM ***] [KURUM ***] söylenebilir. Yine de

bu bilişsel [KURUM ***]lük bugün için sınırlıdır [KURUM ***] yapay zekâ uygulamaları-

nin hepsi yalnızca belirli görevler için programlanmıştır. Go oynayan bir program

aynı [KURUM ***] borsa tahminleri yapamamaktadır. Dolayısıyla günümüzde derin

[KURUM ***] yöntemi ile [KURUM ***] yerine getiren yapay zekâ uygulamaları dar

anlamda bilişsel [KURUM ***]lûe sahiptirler diyebiliriz. Ancak tam bir bilişsel [KURUM ***]lük

için yapay genel zekâyâ ulaşılması zorunlu bir koldur. Yapay genel zekâ ise “in-

[KURUM ***] beceri ile geniş aralıkta görevler yürütebilen yapay zekâ” anlamına

7

[KURUM ***]Zero’nun çalınma şekli ve algoritmasının ayrıntılı anlatım için bkz. Silver, D. Hubert, T., Schrittwieser, v.d., (2018).

“A General Reinforcement Learning Algorithm that Masters Chess, Shogi, and Go through Self-play”. Science (362): 1140-

1144.

Cilt 6 / Sayı 13 / Eylül 2021 Yapay Zekâ ve [KURUM ***] made: Yapay

[KURUM ***] ■radenin ■mkân■

809

gelmektedir (New Scientist, 2021, s. 291). Bu ise bir[KURUM ***]
bilim kurgu filminde kar■-■-

m■za ç■kan; Bill Gates, Stephen Hawking, Elon Musk gibi bir[KURUM ***]
■d■ü■nürün endi■e

ile yakla■t■-■-■ süper zekâlar■n -insanüstü düzeyde bili■sel
performansa sahip genel

zekâyâ sahip sistemlerin- do■u■u anlam■na gelmektedir (Bostrom, 2020,
s. 39).

[KURUM ***] [KURUM ***]lük, [KURUM ***] iradenin bir katman■n■
olu■tursa da ontolojik olarak öz-

gürlükten bahsedebilmek için tek ba■■na yeterli de■ildir. [KURUM ***]
[KURUM ***]lük,

fenomenal bilinci ve buna ba■■l■ olarak bir özne tasavvurunu zorunlu
olarak ge-

rektirmektedir. Fenomenal bilinç, öznel [KURUM ***]dir ve [KURUM ***]
irade de ancak fe-

nomenal bilinçli bir [KURUM ***]in sonucu olarak fark■na
var■labilecek bir gerçekliktir.

Dolay■s■yla, ontolojik olarak [KURUM ***] olaca■■n■ iddia edece■imiz
bir makinenin ayn■

anda fenomenal bilinç sahibi olmas■ da gereklidir. Fenomenal bilincin
yapay sis-

temlerdeki varl■-■-■ rastlant■ya dayal■ olarak mant■ksal bir olas■l■-■a
sahip olsa da

fenomenal bilinç, [KURUM ***]leyen özneyi gerekli k■ld■-■-■ndan ilkece
mümkün görün-

memektedir. Fenomenal bilinç, öznel [KURUM ***]lerin kaynağıdır.
Öznel [KURUM ***]in

var olması için [KURUM ***]leyen [KURUM ***] olması gerekir.
Dolayısıyla bir maki-

nenin ontolojik [KURUM ***]lülü, [KURUM ***] ayn [KURUM ***] özne
olması anlamına gelmekte-

dir. O hâlde soru şudur: Bir makinenin [KURUM ***]leyen bir özne
olarak ele alınması

mümkün müdür? Bu sorunun cevaplanması ise özne [KURUM ***]lerin bir
metafizik

sorgulama gerektirdiğinden başka bir [KURUM ***] tartışmayla burada
bırakmalız.

Sonuç olarak, eğer makinelerde [KURUM ***] [KURUM ***] dair bir iz
aranacaksa, bu iz ancak

teleolojik olarak açık yapıdaki [KURUM ***] makinelerin bilişsel
kapasitesinde bulunabilir.

[KURUM ***] iradenin varlığı tartışmaları felsefi ve bilimsel
literatürde sıkça karşılaşıldığı

üzere, [KURUM ***] irade kavramına farklı anlamlar yüklenmesi
üzerinden ilerlemekte-

dir. [KURUM ***] iradenin yapay zekâyâ dayalı sistemlerde varlığını
tartışır kılmak an-

cak böyle bir yöntemle [KURUM ***] irade başlımsız karar verme ve
seçim yapma yetisi

olarak tanımlandığında mümkündür. Fakat bu bilişsel nitelikli tanıma
dayanarak,

ontolojik olarak [KURUM ***] makineleri olanaklı görmek eksik bir
[KURUM ***] açısı olacaktır.

[KURUM ***] [KURUM ***]lülük tartışması bilişsel [KURUM ***]lülü
epistemolojik sorunları içerisin-

de deşildir. [KURUM ***] [KURUM ***]lük metafizik bir [KURUM ***]
açış gerektirmektedir. Öznenin

varl■■■ kabul edilmeden yap■lan her [KURUM ***] irade tan■m■ eksik kalacaktır. Bu sebep-

le, “Yapay zekâ [KURUM ***] olabilir mi?” sorusu ancak [KURUM ***]leyen bir mekanik özne-

[KURUM ***] dair yap■lacak metafizik bir sorgulamayla cevaplanabilir.

Cilt 6 / Sayı 13 / Eylül 2021 810

Mehtap DOĞAN

Çok Kar Çatışmasız Beyan

Makale yazarı herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

[KURUM ***], [KURUM ***], Babbush, R. v.d., (2009). "[KURUM ***]
[KURUM ***] a Program-

mable Superconducting Processor", *Nature* (574): 505–510.

[KURUM ***], B. (1998). A Cognitive Theory of [KURUM ***]. Cambridge: [KURUM ***]

[KURUM ***].

Bostrom, [KURUM ***] (2020). Süper Zekâ Yapay Zekâ Uygulamalar■, Tehlikeler ve Stratejiler. ■stan-

bul: Koç Üniversitesi Yayınları.

[KURUM ***], R. (2003). "Embodied Artificial Intelligence". [KURUM ***] (1): 131-

150.

Clarke, R. (2002). "Libertarian Views: Critical Survey of Noncausal and Eventcausal Ac-

counts of Free Agency". The [KURUM ***] Handbook of Free Will. ed. Robert

Kane. New York: [KURUM ***]. 356-385.

Dennett, D. C. (1991). [KURUM ***] Explained. New York: Back Bay Books/Little, Brown

and Company.

Fischer, J.M. (2002). "Frankfurt-Type Examples and Semi-Compatibilism". The [KURUM ***]

Handbook of Free Will, ed. Robert Kane. New York: [KURUM ***]. 281-308.

Frank, M., Roehrig, [KURUM ***], B. (2019). Makineler Her ■eyi Yapt■■■■nda Biz Ne Yapaca■■■z?.

■stanbul: Aganta Kitap.

Frankfurt, H. (1969). "[KURUM ***]". The Journal of Phi-

losophy 23 (66): 829-839.

Halpern, P. (2017). Einstein'■n Zar■ ve Schrödinger'in Kedisi. ■stanbul: K■rm■z■ Kedi Yay■nevi.

[KURUM ***], J. D. (2011). "Decoding and Predicting Intentions." Annals of the New York Aca-

demy of [KURUM ***] (1224): 9-21.

James, W. (2014). "The Dilemma of Determinism", The Will to Believe and Other Essays

in [KURUM ***]. Cambridge: [KURUM ***]. 145-183.

Kane, R. (1996). The Significance of Free Will. New York: Oxford University Press.

----- (2002). "Introduction: The Contours of Contemporary Free Will Debates". The

Oxford Handbook of Free Will. ed. Robert Kane. New York: Oxford Univer-

sity Press. 3-41.

Kant, I. (2015). Gelecekte Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafiziğin Prolegomena.

Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

Kapitan, T. (2002). "A Master Argument for Incompatibilism?". The [KURUM ***] Handbook of

Free Will. ed. Robert Kane. 127-157.

Laplace, P.S. (1995). Philosophical Essay on Probabilities, New York: Springer.

Levine, J. (1983). "Materialism and Qualia the Explanatory Gap" Pacific Philosophical Qu-

arterly (64): 354-361.

Libet, B., Gleason, C. A., Wright, E. W., & Pearl, D. K. (1983).
"Time of conscious intention

to act in relation to onset of cerebral activity
(readiness-potential). The

unconscious initiation of a freely voluntary act". Brain : A Journal
of Neuro-

logy (106): 623–642.

Loewenstein, W. L. (2018). Zihnin Fiziği. İstanbul: Papersense
Yayımları.

Cilt 6 / Sayı 13 / Eylül 2021 Yapay Zekâ ve [KURUM ***] Yayınevi: Yapay
[KURUM ***] Yayınevinin İmkanları

811

[KURUM ***], R. (2007). "From [KURUM ***] to [KURUM ***]". [KURUM
***] (ed. Antonio Chella ve Riccardo [KURUM ***]). Exeter: Imprint

Academic, 174-190.

McCarthy, J., Minsky, M. L., Rochester, [KURUM ***], & Shannon, C. E.
(1956). A Proposal for the

[KURUM ***]. [http://jmc.](http://jmc.stanford.edu/articles/dartmouth/dartmouth.pdf)

[stanford.edu/articles/dartmouth/dartmouth.pdf](http://jmc.stanford.edu/articles/dartmouth/dartmouth.pdf)

New Scientist (2021). Dünyanın Makineler Yaklaşan Yapay Zekâ Çağı ve
İnsanlığın Geleceği.

İstanbul: Sayı Yayımları.

O'Connor, T. (2004). *Persons and Causes The Metaphysics of Free Will*. New York: [KURUM ***]

[KURUM ***] [KURUM ***].

Pink, T. (2004) *Free Will: A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press.

Reese, B. (2020). *Yapay Zekâ Ça■. ■stanbul: Say Yay■nlar■*.

Silver, D. Hubert, T., Schrittwieser, v.d., (2018). "A General Reinforcement Learning Algo-

rithm that Masters Chess, Shogi, and Go through Self-play". *Science* (362):

1140-1144.

[KURUM ***], G. (2010). *Freedom and Belief*. New York: [KURUM ***].

[KURUM ***], R. (1997). "Learning, Action and [KURUM ***]: A Hybrid Approach toward Model-

ling [KURUM ***]". [KURUM ***] (7): 1317-1331.

Tononi, G. (2013). "On the Irreducibility of [KURUM ***] and Its Relevance to Free Will".

Is Science Compatible with Free Will? Exploring Free Will and Conscious-

*ness in the Light of [KURUM ***] Physics and Neuroscience*. ed. [KURUM ***] Sua-

rez, Peter Adams. New York: Springer. 147-176.

Walsh, T. (2020). *2062 Yapay Zekâ Dünyas■. ■stanbul: Say Yay■nlar■*.

[KURUM ***] (1999). "[KURUM ***] of the Experience

of Will". American Psychologist 54 (7): 480-492.

Yonck, R. (2019). Makinenin Kalbi Yapay Duygusal Zekâ Dünyasında Geleceğimiz. İstanbul:

Paloma Yayınevi.

Zambak, A. (2018). "Free Will and Artificial Intelligence".
MetaZihin: Yapay Zekâ ve Zihin

Felsefesi Dergisi (2): 167-181.

Cilt 6 / Sayı 13 / Eylül 2021

HAKEM DEERLENDIRMES

Tarih: 23/03/2025

revize makale için gerekli deerlendirmem ; baar